

Kalemname

e-ISSN: 2651-3595

Aralık / December 2018, 3 (6): 12–43

Kaygusuz Abdal'da Peygamber Tasavvuru ve Hz. Muhammed İmajı (Saraynâme'sindeki Anlatılara Göre)

The Vision of The Prophet and The Image of Hz. Muhammad of Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) (According To The Stories in His Saraynâme)

Eyüp Baş

Professor Dr. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı
Professor Dr., Ankara University, Faculty of Divinity, Department of History of
Islam

Ankara, Turkey

ebas@gmail.com

[orcid.org/ 0000-0002-8447-8225](https://orcid.org/0000-0002-8447-8225)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19 Aralık / December 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 21 Aralık / December 2018

Yayın Tarihi / Published: 26 Aralık / December 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 6 Sayfa / Pages: 12–43

Atıf / Cite as: Baş, Eyüp. "Kaygusuz Abdal'da Peygamber Tasavvuru ve Hz. Muhammed İmajı (Saraynâme'sindeki Anlatılara Göre) [*The Vision of The Prophet and The Image of Hz. Muhammad of Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) (According To The Stories in His Saraynâme)*]", *Kalemname* 3/6 (December 2018): 12–43

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

www.dergipark.gov.tr/kalemname

Özet

Çalışmada, Anadolu'da Alevi-Bektaşî edebiyatının kurucusu kabul edilen Kaygusuz Abdal'ın (1341-1444?), *Saraynâme* adlı eserine göre peygamberlik anlayışı ve Hz. Muhammed'e dair tasavvurları üzerinde durulmuştur. *Saraynâme*, onun tanrı, peygamber, özel olarak da Hz. Muhammed'e dair duygularını en güzel şekilde yansıtan bir eseridir. Eserdeki anlatılara göre, Kaygusuz Abdal'ın zihin dünyasında peygamber tasavvuru, Kur'an ve hadisler merkezli şeksiz şüphesiz bir inanç şeklindedir. Onun inanç dünyasında Hz. Muhammed'in imajı ve yeri ise, bildik Sünnî İslâm anlayışından hiç farklı değildir. *Saraynâme* boyunca kendisinden Ahmed, Muhammed ve Mustafa isimleriyle bahseden Kaygusuz Abdal, peygamber/nebî olarak onu bütün nebilerin önünde bir konuma koyarak, âlemlerin kendisi hatırına yaratılmış olduğu şeklindeki kabule katılır. O, Anadolu coğrafyası özelinde Mevlana (1207-1273), Hacı Bektaş Velî (1209-1271), Yunus Emre (1240-1320) gibi dinî/manevî önderlerin İslâm'ı Anadolu Türklüğüne en güzel şekilde temsil çabalarını devam ettirmiş önemli bir şahsiyettir.

Anahtar Sözcükler: Kaygusuz Abdal, İslam, Peygamber, Hz. Muhammed, Anadolu, Alevi, Bektaşî, *Saraynâme*

Abstract

In this study, it has been focused on the vision of the prophet and the image of Hz. Muhammad of Kaygusuz Abdal (1341-1444?), who is accepted as the founder of Alevi-Bektashi literature in Anatolia. *Sarayname* is a work reflecting his feelings about God, the prophet in particular Hz. Muhammad in the most beautiful way. According to the narratives in his this work, Kaygusuz Abdal's vision of the Prophet (peace and blessings of Allah be upon him) is undoubtedly a faith based on the Qur'an verses and the hadiths. The image and place of Hz. Muhammad of him are no different from the Sunni Islamic common thoughts. Kaygusuz Abdal who called of himself with the names of Ahmad, Muhammad and Mustafa in *Sarayname*, admits that the Earth was created for the sake of the prophet Hz. Muhammad by putting him in a position in front of all the prophets. (PBUH) He is an important person who continued the efforts of religious/spiritual leadership to represent Islam in the best way such as Mevlana (1207-1273), Hacı Bektaş Veli (1209-1271), and Yunus Emre (1240-1320) in the Anatolian geography.

Keywords: Kaygusuz Abdal, Islam, The Prophet, Hz. Muhammad, Anatolia, Alevi-Bektashi, *Sarayname*

Giriř

Asıl adı Alâeddin Gaybî olan Kaygusuz Abdal (1341-1444?)'ın yaşadığı 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başlarında, İslam dünyasında din anlayışı farklılıklarıyla ilgili hayli çeşitli tezahürler ortaya çıkmış durumdaydı. Bu tezahürler ibadetler alanında olduğu kadar –belki daha çok- başta Tanrı ve Peygamber tasavvurları olmak üzere itikat/inanç konularında da mevcuttu. Ortaya çıkan mezhepsel ve tarikatsal yapıların hepsi, mensup ve taraftarlarına söz konusu alanlara ilişkin kendi bünyelerinde anlatımlar sergilemekte, böylece İslam ile yorumları arasında ciddi farklılaşmalar yaşanmaktaydı.

Anadolu coğrafyası özelinde Mevlana (1207-1273), Hacı Bektaş Velî (1209-1271), Yunus Emre (1240-1320) gibi dinî/manevî önderlerin, bahse konu farklı anlayışların olumsuz etkilerini önleyerek İslam'ı Anadolu Türklüğüne en güzel şekilde temsil çabaları, Anadolu'da Alevi-Bektaşî edebiyatının kurucusu kabul edilen Kaygusuz Abdal'ın anlatımlarıyla devam etmiştir. Onun eserleriyle ilgili çok farklı içerikte konular ele alınmıştır. Biz ise pek işlenmediğini farkettiğimiz peygamberlik anlayışı ve Hz. Muhammed'e dair tasavvurlarını, onun *Saraynâme* adlı eserindeki anlatılara göre ele alacağız. Kaygusuz Abdal'ın pek çok yerde var ve birbirinin tekrarı olan hayat hikayesine,

kendisine atfedilen diğer eserlerinin tanıtımına burada yer vermeyeceğiz.¹

Neden Saraynâme?

Çünkü bu eser, Kaygusuz Abdal'ın eserleri içerisinde bu cihanın bir saray olduğunu, içindeki insanların her birinin bir işe daldığını ve cihanın sahibini düşünmediklerini, kendilerine peygamber gönderildiğini, buna rağmen onların “nakş” a bağlanıp “nakkaş” ı fikreyleyemediklerini en etkili şekilde anlatan önemli bir eserdir. Yani onun hem tanrı hem de peygamber tasavvurunu/anlayışını, özel olarak da Hz. Muhammed'e dair duygularını en güzel şekilde bu eserden tespit etmemiz mümkündür.

Dünyaya gelmekteki maksadın Allah'ı tanımak ve ona ibadet etmek² olduğuna *Sarayname*'de sıklıkla vurgu yapan Kaygusuz

¹ Alâeddin Gaybî/Kaygusuz Abdal'ın hayat hikâyesine ve eserlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Muhtar Yahya Dağlı, *Kaygusuz Abdal, Hayatı ve Nefesleri*, İstanbul 1939; Mehmet Yardımcı, “Kaygusuz Abdal-Yaşadığı Çağ ve Yaşamı”, <https://docplayer.biz.tr/16270629-Kaygusuz-abdal-yasadigi-cag-ve-yasami.html>, (Erişim tarihi: 28.08.2018); İsmet Zeki Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Kaygusuz Abdal*, İstanbul 1992; Nihat Azamat, “Kaygusuz Abdal”, *DİA*, İstanbul 2002, Cc. 25, ss. 74-76.

² “Bu saray oldur ki bunda ol Ganî

İbadet için getüdi insanı” ve “... Pes bu saraya halkı Hakk ibadet için götürmüştür. Bu sarayda bu muğlak sırrı anlayanlar, evliyâ u enbiyâ oldı. ...” ifadelerinde görüldüğü gibi.

Abdal'ın, peygamber tasavvuru/anlayışı ile ilgili eser³ üzerinden yaptığımız tespitlere göre aşağıdaki veriler ortaya çıkmaktadır.

1. Kaygusuz Abdal'da Peygamber Tasavvuru:

Kaygusuz Abdal'ın peygamber tasavvurunu onun *Saraynâme*'yi yazış maksadının içerisinde bulmak mümkündür. O, bu cihanın içindeki insanların her birinin bir işe daldığını ve cihanın sahibini düşünmediklerini, içerisinde buldukları sarayın sahibini bilmeleri, kabul etmeleri ve hiçbir zaman unutmamaları için kendilerine yaratıcının nebler/peygamberler gönderdiğini aşağıdaki dizelerle anlatmaktadır:

Nebiler gönderdi anda var didi

Ol varun halkın halini gör didi

Nebiler de geldi gördi bunları

Bunlar işüne ısınmış her biri

Her biri kendü işünde feragat

Özi emin aklı ferah gönlü şâd

Nebiler de bunlara virdü haber

Ne ki fermân kılmışid Kird-gâr. (s. 27)

³ Çalışmada Abdurrahman Güzel'in hazırladığı *Saraynâme* neşri esas alınmıştır. (Ankara 1989).

Allah'ın nebiler göndermesine rağmen insanların açıkça dünya hayatına, malına-mülküne aşırı rağbet göstererek güzelliklere kapılıp onun sahibini yok saymalarını/unutmalarını önlemek üzere gönderilen neblerin, bu konuda kimi zaman yetersiz kaldıklarını ise aşağıdaki řu dizelerle dillendirmektedir:

Bunların hergiz haberi olmadı

Nebiler işaretini bilmedi

Zira bunlar bu sarayda her biri

Bu benümdür deyi tutmuş bir yeri

Her biri bir yire şerrik oldular

Bu saray içinde şöyle kaldılar

Dimediler ki aceb bu sarâyün

Bu müşerref bürka-i mülk ü câyün

Aceb bunun sani'i kanda ola

Bunda mı ya gayri mekânda ola

Bunların hergiz fikrine gelmedi

Bu acib hikmeti bunlar bilmedi

Bu saray içindeki halkun varı

Her biri gözledi kaldı bir yeri

Nebiler de kendü yolun gözledi

İlmile kendü kemalin izledi. (s. 28)

Kaygusuz Abdal nebîlerin özellikleri, tavırları ve halleriyle ilgili olarak da aşağıdaki dizelerde dile getirdiği hususlara inanmaktadır.

Nebiler ta'ata meşgul oldılar

Zühd ile hazrete makbul oldılar

Yarın olacağı bugün sandılar

Zira Hakk'a sıdk ile inandılar

Temiz eyledi Nebiler işlerin

Her birisi tutdılar öz düşlerin

Nebiler Hakk'a asi olmadılar

Hakk'a yaramaz işi kılmadılar

Hakkile birliğe yetdi özleri

Anıniçün delil oldı sözleri

Kendü işlerini temiz kıldılar

Allah'un emrine mûti' oldılar

Bu saray içindeki halka tamam

Nebiler bildir(di) yolu vesselam

Ol ki Nebîler sözine uymadı

Hak-bâtıl dimegi anlar duymadı

Her biri kalduğı yirde kaldılar

Bu saray nakşına hayran oldular

Nakşa bağlandı bularun hatırı

Nakkâşî fikr eylemedi hiç biri. (s. 29)

Buradaki anlatıma göre nebîler, yaratıcıya itaatkar, ona sadakatle inanan, her işlerini dürüstçe yapan, halka da tebliğlerini güzelce yapan kullardır.

Allah Teâlâ'nın ancak peygamberler göndermesiyle insanların bu dünya sarayının bir sahibi olduğunu bilmelerinin mümkün olduğuna⁴ sık sık vurgu yapan Kaygusuz Abdal, kul/tebaa ile sultan/hükümdar ilişkisini Tanrı ile peygamber ilişkisine benzetmektedir.

Kul u Sultan Tanrı Peygamber dimek

Ulu kiçi kemter u server dimek

Bu sarayda görinen nakş u hayal

Zahir ü bâtın görünen küllî hal

Hergiz andan ayrılık gelmez dahi

⁴ s. 38

Zira bu dem bildi buldu Allah'ı

Zira bu Saray'da bildi özini

Belî'dir her kim işitse sözünü (s. 47)

Kaygusuz Abdal Kur'an-ı Kerimde kıssaları anlatılan peygamberlere ilişkin de zaman zaman atıflarda bulunur ve onların öne çıkan yönlerini, özelliklerini kısacık bir dizede âdeta özetler. Bu ifadelerde onun hem peygamberlerin hayat hikayelerine ilişkin bilgisi hem de sevgi ve saygısı net bir şekilde takip edilir.

Hızır'un zulmetde necat bulduğu

Hikmet ile Mustafa'nun bildüğü

Yahya'yı her dem derdile ağlatan

Halil'ün Nemrud'a elin bağlatan

Hikmet ile Âdem'e ilm öğreden

Bir kuru âsadan ejderha iden

Ol idi zecr ü belası Cercîsün

Küllî oldur varlığı âmm u hâsın

Yusuf'un hüsni Yusuf'un çilesi

Ahmed'ün hulkı İsa'nun nefesi

Süleymanun saltanatı varlığı

Salih'ün sıdk ile temiz dirligi

Davud'un âvazı ilm ü hüneri

Danyal'un akli külî defteri

Halk içinden Nuh'un uzlet itdüğü

Tur Dağında Musa'nun işütdüğü

Hakk'ı bilen velilerün vahdeti

Ya'kub'un firak-ı derdu hasreti (s. 120)

Kaygusuz Abdal'ın zihin dünyasında, peygamber tasavvurunun Kur'an ve hadisler merkezli şeksiz şüphesiz bir inanç şeklinde yer ettiği yukarıdaki ifadelerinden net bir şekilde anlaşılmaktadır. *Saraynâme'*sinde başta Âdem peygamber olmak üzere birçok peygamberin hususiyetlerinden bahsetmiştir. Ancak bunlar içerisinde hâtemü'l-enbiyâ (nebîlerin sonuncusu) Hz. Muhammed Mustafa (sas)'ya ciddi şekilde yer vermiş, onun dünya sarayını insanlığa farketirmedeki çabasını en üst seviyede görmüştür.

2. Kaygusuz Abdal'da Hz. Muhammed İmajı

Kaygusuz Abdal'a göre dünya sarayının bir sahibi olduğunu insanlara ilk önce Muhammed Mustafa haber vermiştir. Onun

için Mustafa'dan başka mürşid tutmamak gerekir. Allah bu kainatı yarattığından beri Muhammed Mustafa gibi bir insan-ı kâmil gelmemiştir. Muhammed bu sarayı görünce hemen bel bağlayıp kulluğa durmuş ve bu derecelere ibadet ile erişmiştir. İnsanlık da Muhammed Mustafa ilmi ile yolunu bulabilir.

Kaygusuz Abdal'ın yukarıdaki anlayış ve duyguları, aşağıdaki manzum ve mensur anlatımlar takip edildiğinde çok net bir şekilde görülmektedir.

Budur uş insan dimegün maksûdı

Bilmeğe taleb iderse ma'bûdı

Gayr-i Hakk'dan gönlünü sâf eyleye

Tâ ki Hakk suçunu mu'âf eyleye

Mustafa'nun ilmi ola yoldaşı

Yol içinde Mustafa ola başı (s. 35)

=====~~~~~=====

“Gel imdi ey akl-ı kâmil bu fikri hakkıyla bir nazar eyle. Gör ki bu sarayda bu karvansarayda şerikligün ne? Bu -hod- padişahun imaretidir. Yalnız senin için olmadı, cümle mahlûkatın mekânıdır. Her (bir) kişinin bunda (la cerem) bir işi var. Hakk tebareke ve teâlâ cümle mahlukatı ki yaratıldı, cümlesinin mekanı bunda olur. İmdi

Muhammed Mustafa Aleyhisselam eydür ki, Padişahun dahi bir sarayı vardır, ol bunda latifdür, der. Bunda gelen halk anda dahi varmak gerekdür. Bunda ne itdüyse avazın ol sarayda bulmak gerekdür. Pes insan oldur ki sadıkul kavlı ola, Peygamberün sözine inana, Hakk'a muti ola. Evliyaları inkar eylemeye, cahillerü – şirretünden ırak ola. Zira ki insan olmagun manisi çokdur. İnsan oldur ki, bu hallerden gafil olmaya, kesbet-i ma'rifet ola, keşf-i (muttasıl) vahdet ola, kemal-i vuslat ola." (s. 75-76)

=====

*Her ki Hakk'ı bunda bildi iy safâ
Mürşid olur ana yolda Mustafâ (s.33)*

=====

*Cân içinde yol bulubdur Sultan'a
Dirliği delil olubdur insana
Ma'nide ol cümle halkun başıdır
Şahun sırrı Ahmed'ün yoldaşudur
Bu sarayın küllî halin ol bilür
Zira ana bahşâyış Hakk'dan gelür
Zira ol temiz derledi dirliğin
Hakk yolına kodı külli varlığın*

Mustafa'nun dirliğin pûş eyledi

Nefsini sükûtu-hâmuş eyledi

Dirliğinde dahi hergiz noksanı

Kalmadı Hakla bir oldu cânı

Ruşen oldu ana bu ilm-i ledün

Şevkile gönli içinde togdı gün

Aşk güneşi sürdi cümle zulmeti

Kalmadı canında gaflet illeti (s. 55)

=====~~~~~=====

İnsan oldur ol Hakk'a teslim ola

Nefs-i zâlim olmaya mazlûm ola

Hulk-i Mustafa gibi şirîn ola

Şâh-ı Merdân gibi kavli çîn ola

İnsan oldur ol Hakk'ı unutmaya

Hâm hayâl gönlünde mekan tutmaya

Gayr-ı Hakk'dan gönlünü pâk eyleye

Anlaya her sözi idrâk eyleye (s. 77)

=====~~~~~=====

Tâ ben dahi bilem kendü halümi

İlâhi sana sundum tut elümi

Aciz kılma beni bu nefs elünden

Utandırma şâhâ Ahmed yolundan

Beni Mustafa'dan haberdar eyle

Uyar aklum bu ışka yâr eyle (s. 24)

=====~~~~~=====

Gâfil olmaz kamil erenler gibi

Dâim uyanık olur Haydâr gibi

Server olur cümle cihan halkına

Benedür hulkın Muhammed hulkına (s. 79)

=====~~~~~=====

Bu kez andan emîn olur hâs u 'âm

Yol içinde dirliği olur tamam

Cümle halka şefi' olur dirliği

Kendüye müsellemler olur erliđi

Bu sıfatlar ki nişan virdi gören

Yola girip yoda menzile iren

Can içinde vuslat olan Hakk ile

Ömrini sarf eyliyen müştak ile

*Mustafa'nun kaoline muti' olan
Allah'ı Mustafa ilminden bilen
Gayr-i Hakk'a ol mûti' olmaz dahi
Mustafa yolunca ister Allah'ı
Zira hadd ü menzilin oldur heman
Mustafa virdüğü nişândır nişân
Gel ey tâlib bu sarayda yatmagil
Mustafa'dan gayri mürşid tutmagil
Aklını cem' eyle uy Mustafa'ya
Ta ki bu yolda iresün safaya (s. 80)*

*Zira oldur cümle halkun mürşidi
Evvel ol âşkâre kıldı ma'budı
Cümle halka evvel ol virdi haber
Gafil olman ki bu milkün ıssı var
Bu saray bir ulu sultanun imiş
Küllü tertib heman ol hânun imiş
Gafil olma deyi evvel Mustafa
Hitab eyledi bu halka ol safâ*

Halkı gaflet uykusundan ol Nebi

Uyardı eydür ki benlik edebi

Gice gündüz ta'ata meşgul olun

Bu yolda Allah'a yarar iş kılun

Gafil olman gafillük hoş degül

Er olan gaflete düşmek iş degül

Bu haberi halka evvel ol Nebî

Söyledi bildürdi şart u edebî

Bu temyizi Mustafa'dan bildiler

Bu haberi evvel andan aldılar.

Mustafa bildürdi evvel Sultan'ı

Halka ol kıldı bu lutf u ihsanı

Bu sarayda halk u cihan intizar

Şöyle kalmış idi heman hûr –zâr (s. 81)

=====~~~~~=====

..Zira ki bu saray Sultanundur. Kul, hocasının milkine emin gerek. Zira ki Muhammed Mustafa geldi. Bu sarayı ki gördi. Ta'ata meşgul oldu. Hakk tebareke ve ta'ala bu kaninatı vücuda getirdi. Vücuda getirüleden beri Muhammed Mustafa gibi insan-ı kâmil gelmedi. Çün ol geldi, bu sarayı gördi, bil bağladı kulluğa durdı. Şol kadar kulluk itdi ki Allah'a

kabul oldu. Hakk tebâreke ve ta'âlâyâ mi'râciye okudu. Cay u mansub virdi, bildürdi. Yirde gökde cümle halka Muhammed Mustafa'yı baş eyledi. Çün ol bu derecata ibadet ile irişdi. Pes cümle halka delil oldu kim Hakk'a ibadet eyleye. Zira ki sebep söz nesne yok. Hakk'un rahmetine kulluk ta'atı sebebdür ve dahi cümle ta'atün aslı Allah'dan korkmakdur. Allah'dan korkan, Peygamber'den utanur. Çün bir kişi Allah'dan korka, Peygamber'den utana, gayr-i Hakki kişi işlemez, yüzi sulu olur, ta'atı temiz olur, ikrarı halis olur, gönli alçak olur, tekebbür olmaz, zira ki tekebbürlük şeytani ilmdür. Anı Allah sevmez. (s. 82)

Mustafa'dan oldu bu lutf u kerem

Ki bu muğlak sırrı anladı Âdem

Âdeme bildürdi Allah bu hali

Bu hikmete âdemün irdi eli

Bu sarayda âdem oldu pes emîn

Mustafa'ya sâdık Allah'a yakîn

Bunca halk ki bu saraya geldiler

Allah'ı cümle âdemden bildiler

Cümle halka âdem oldu kılâguz

İlm ü hikmet âdeme görsetdi yüz

*Adem aşdı bu makam-ı müşkili
Bu yakine âdemin irdi eli (s. 82)*

*Zira âdem emînidür Allah'un
Varlığı külli âdemde ol şahun
Âdem oldur ol, bu hâli keşf ide
Allah'a Mustafa yolınca gide
Muhîb ola Mustafa'ya cân ile
Biliş olmak isterse Sultân ile
Zira Mustafa Hakk'un emînidür
Hakk dahi Mustafa'nun yakînidür
Bu sarayda cümle halka ol Nebi
İlmiyle bildürdi şart u edebi
Yirde gökde cümle halka Mustafa
Şefi' oldı lutf ile kıldı vefâ (s. 83)*

*Cümle halk bildi kim âdem Sultanun
Bu sarayda emînidür ol Hânun
Küllî bu hikmeti âdem anladı*

Zîra ki Mustafa ilmin dinledi

Mustafa nuriyle âdem gördi yol

Anınçün oldu Hazretde kabul

Mustafa ilmin âdem keşf eyledi

Hazrete varduğı yolu söyledi (s. 84)

Uyuma gafletden uyan gözün aç

Varlıgun aşk yolunda saçu saç

Mustafanun yolını tut sıdk ile

Seni heman ol iletür menzile

Veli aşk olsun bu yolda yoldaşun

Ta ki âsân ola her müşkil işün

Arif ol sen sıdka vir inkârını

İslamı bil kes gider zünnârını

Ne ki Mustafa didiyse tut sözün

Anun ilmin cümleden eyle güzün

Veliler yolını inkar eyleme

Cehl ile zühdüni zünnâr eyleme

Koma ki hiç yire geçdi devranun

Gafil olma gözün aç uyar canun

*Hakk yolunda temiz eyle dirligün
Aslına bilmek dilersen erligün
Mustafa'nun halkını tut gir yola
Meskeneti yoldaş idin gel böyle (s. 85)*

*Gel berü eger talib-i Hakk isen
Füzûl olma Ahmed'e müştak isen
Ahmed'ün hulkin Ali mürüvvetün
Yoldaş idin bile zâhir ü bâtun
Aslını bilmek dilersen her işün
Mustafa'nun hulki olsun yoldaşun
Gözin aç bir anlayıver yolını
Koma mürşid eteginden elini (s. 86)*

*Bu saraydan vardı Mi'râc'a Nebî
Bu saraydadur her işün sebebi
Bu sarayda virdi tac u hil'atı
Bunda bildi Nebi ilm u hikmeti
Bunda irüşdi Nebi'ye her hüner
Bu sarayda dindi Şaha Zülfikar*

Bu sarayda ma'lum oldu küllî hâl

Bundan dendi Ahmed'e ilm ü kemal (s. 87)

=====

.....Zira ki bu hikmeti Hakk, Allah'un kudreti, Mustafa'nun mertebesi, evliyanun halin dirliği, şeytanun inkarı, Allah'ı bilen âşıklarun zeoki küllî bu sarayda ma'lum oldu. Bu sarayda Allah'un halkı çok ola, bu âdem gerek ki hayvan gibi olmaya. Bu sun'a baka, sâni'i anlaya.

Delili Mustafa ilmi ola, dirliği evliya hali ola. Yalandan perhîz eyleye. Hakkına kâni' ola. ... (s.87-88)

=====

Dem u demdür gafil olma ey âdem

Âdemsin âdem deminden kalma ham

Bu dem idi İbrahim'ün da'veti

Yusuf'un hüsnü Ya'kub'un hasreti

Bu dem idi Hakk'un uzlet itdügi

Yunus'ı denizde balık yutduğı

Bu dem idi Musa Tur'a varduğı

Ahmed'ün Mi'rac'da didar gördügi

Bunda bildi Şah-ı Merdan Ahmed'i

Bunda aziz kıldı Hakk Muhammed'i

Dem bu demdür bu deme olma gafil

Nemrud'ı bu demde mâ itdi Halil (s. 90)

=====~~~~~=====

*...Bu saray nakşına bakıp kalanlarla bile kaldun. Pes seniün işün ol
deme kaldı ki Tanrı kadı ola, Peygamber şefaati ola, ol dem cümle halkla
sen dahi bile gelesin ol dem n'olursa ola dırsen kamil olasın. Talibe delil
olasın, vahdet kanında biten hasıl olasın. Eyle olsa, Allah'dan inayet,
Muhammed Mustafa'dan şefaati evliyadan himmet, dirlügi temiz
erenlerden isit'ayet bula. s. 94*

=====~~~~~=====

Bu demi vâdeye koyan gafilün

Kendü hayvan aklı eksikdür bilün

Zira bu demde hazır dur cümle dem

Hem bu demi bilen âdemdür âdem

Mustafa bu demde kıldı mi'racı

Layık oldu başına devlet tâcı (s. 127)

=====~~~~~=====

Bu demi hoş göre gerçek er gibi

Sadık ola kavline Haydar gibi

Mustafa'nun ilmi ola delili

Marifet ola bu yolda hasılı (s. 129)

İy Allah'a muti olan sabîrler,

İy Mustafa'ya aşık olan zâkirler

İy evliyâ hâline muhîb olan sâdıklar,

İy ma'rifetle kâmil olan ârifler,

İy bu sarayda mana özini bilen sâlikler,

İy Hakk yolında varlun terk eyliyen âşıklar,

*Gel imdi cân gözinden gaflet perdesin götür, ibret nazarıyla bak, gör ki
bu muhteşem sarayda hikmet nedür, vay eger şöyle ki anlayabildin ise
ve eger anlayamasan, ömr-i azizdir ki hiç yire harc eyleme, nete ki
Muhammed Mustafa (sav) buyurur ki: "Mürşidsiz Tanrıyı bilmek
olmaz." (s. 139)*

*"..Nâgâh kulağıma bir avaz geldi, bu sarayda ki gafil olma bu sarayun
issu vardur diyi ol avazun arduca vardım, gördüm ki her lutf u kerem
Muhammed Mustafa keremidür. Bir zaman dahi anun ilmüne guşış*

eyledim, anun nur-ı tecellisinden kemal-i ilmi berekatından gözüüm açıldı. Bakdım bu saray ser-be-ser hayaldur, bu hayalleri gördüm, özime büründüm. Akl bana eydür ki halün bildir, yolun gözle dir, kimse incinecek yirde yürüme dir, kimsenün hakkına tama' kılma dir, Allah'un korkusundan Muhammed Mustafa'nun edebinden, evliyalarun erkanundan kafil olma dir. Bakışun ibret olsun dir, görüşün hikmet olsun dir, verzîşün ışk olsun dir, huyun mesekenet olsun dir, hâsilun ma'rifet olsun dir, gördüm ki nasihat özümden özümedür, kabul eyledüm. Bu yolda Muhammed Mustafa ilmimi özime delil eyledim, bu sarayda bu kadarca nesne hasil eyledim." (s. 158-159)

=====~~~~~=====

*Mustafa'nun tarikun tut sıdk ile
Ol tarik seni iletür menzile (s. 197)*

=====~~~~~=====

*Bu sarayda pîşvâ eyle anı
Bî-hicâb görmek dilersen Sultanı*

*Gafil olma Mustafa dirliğine
Müştâksan Allah'un birliğine
Bu sarayda Mustafa'yı bil hemân
Mustafadur ol bî-nişândan nişân*

Her ki Hakk tâlib ise sıdkıla

Mustafa ilmiyle girsün bu yola

Dahi veliler halüni anlasun

Mürşidden pend ü nasihât dinlesün (s. 198)

=====~~~~~=====

Çünkü insan özini bildi Muhammed Mustafa söziyle Hakk'ı buldı. Veli özini bilmek içinde çok haber var. Veli özini bilmek budur ki özini Tanrı'ya kul bile, Peygambere ümmet bile, Adem'e zürriyet bile. İbrahim Halil'e millet bile, bir bab dahi budur ki Hakk'ı külli nur ile özini ol nurun tecellisi bile. (s. 202-203)

=====~~~~~=====

Pes imdi bu Lailahe illallah demek de kelime-i tevhidün zahiri batını var. Zahiri ola: Allah'ı peygamber'i hak bile, evliyaya muhib ola, dahi nefsün tekebbür itmeye.

Batını ola ki: Nefsin külli fena bile, zira kim lailahe illallah demek mef-i isbatdur, nef'i yok bilmekdür, isbatı var bilmekdür. Zira kim lailahe illallah demekde mâlin ve evladın dahi kendü nefsün yok bile. Lailahe illallah demekde bile ki kendü bir aletdür, her işi işleyen Hakk'dur, eyle olsa vücudunda tasarruf iden hakikat gereği Zülcelaldır. Sen u ben demek arada perde hayaldür. Pes iy talib bu makam gayet de şerif makamdur, bu makamda ism ü resmi mecmu sıfat mahvolur. Netekim Hz. Rasululullah (sav) buyurur ki: 'Benimle Allah arasında öyle bir an

*(yakınlık) vardır ki, ikimizin arasına (Allah ile Peygamber arasında elçi
olan ve Allah'a en yakın melek olarak bilinen Cebrail bile) giremez.'* (s.
207-208)

Mustafa'dur mazhar- ı zât-ı kadîm

Kim bekâ milkine olmuşdur kadîm

Mustafa'dur padişah-ı yevmü'd-din

Mustafa'dur rahmete'l-lilâlemin

Cümle canun menbaidur Mustafa

Andan olur âleme aşk u safâ

Mustafa'dur evvelîn ü ahirîn

Mustafa'dur reh nüma-yı ins ü cin

Bu sarayın evvelî vü ahîri

Mustafa'dur batını hem zahiri

Cümle varlık Mustafa'dan oldu çün

Mustafa'dur mazhar-ı zât-ı biçün

Mustafa'dur mevcudata ibtida

Mustafa'dan oldu iy cân dü sera

Bu sarayun için taşı ne ki var

Mustafa nûrundan oldu iy cân dü serâ

Bu sarayun içi taşı ne ki var

Mustafa nûrundan oldu aşikâr

Kâf u Nûn'un menbaidur mutlaka

Mustafa'dan togru yol varur Hakk'a

Gevher-i genc-i nihandur Mustafa

Ma'den-i hem cism ü cândur Mustafa

Gel iy Talib müştak ol esrarına

Can u dilden âşık ol didarına

Mustafa'nun vechi mir'atdür Hakk'a

Hakkı görür kim ana togrı baka

Kim ki bu mir'atde görürse yüzin

Ol hakikat bilmiş olur kendüzin (s. 213-214)

=====~~~~~=====

SONUÇ/DEĞERLENDİRME

Hacı Bektaş Velî (d.1209, Nişabur-ö.1271, Nevşehir)'nin ünlü müridi Abdal Musa'nın, ileri gelen halifelerinden Kaygusuz Abdal'ın zihin dünyasında peygamber tasavvuru, Kur'an ve hadisler merkezli şeksiz şüphesiz bir inanç şeklindedir. Buna göre peygamberler, yaratıcıya itaatkar, ona sadakatle inanan, her işlerini dürüstçe yapan, halka da tebliğlerini güzelce ulaştıran kullardır. Çeşitli vesilelerle bütün peygamberler hakkında Kurân kıssalarına dayalı özellikler sıralamaktadır. Kaygusuz Abdal'ın bu konudaki birikiminin çok yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Hatta bahse konu hususiyetleri bir iki dizede çok veciz şekilde ifade etmesine bakılırsa tam bir söz ustasıdır.

Kaygusuz Abdal'ın *Saraynamesi*'nde Hz. Muhammed'in peygamberliğiyle ilgili pek çok atıf yer almaktadır. Mısır'a giden, Arapça öğrenen Kaygusuz Abdal Hz. Muhammed'i Arapça terkible "Allah'ın peygamberi" anlamında "Resulullah" diye anarak onun risaletini vurgular. Yine onun hacca gittiğinde Mekke'den Medine'ye dönüp Hz. Peygamber'in kabrini ziyareti anlatılırken, Kaygusuz Baba, "*Ravza-i mutahhara-i resûlilah sallallahü aleyhi ve sellem'i ziyaret kıldı*" denilerek aynı ibare ile Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu ifade eder.

Alevilik ve Bektaşılık'teki Hz. Muhammed ile ilgili olarak öne çıkan *Hakikat-ı Muhammediyye* yahut *Nûr-i Muhammed* kavramı, Kaygusuz Abdal'ın *Saraynamesi*'nde karşımıza *Nûr-ı Mustafâ/Mustafâ Nûru* olarak çıkar. Tasavvufun önemli kavramlarından biri olan bu terim, Kaygusuz Abdal *Menâkıbnâmesi*'nde de gayet açık bir şekilde işlenmiştir.

Hz. Muhammed'i aynı zamanda mucizeleriyle tasavvur etme, yani Allah'ın Hz. Muhammed'in peygamberliğini teyid etmesi bağlamında gerçekleşen harikulade olaylar yani mucizeler konusunda Kaygusuz Abdal'ın *Saraynamesi*'nde ilgisiz kalındığı söylenemese de, zengin bir içerikten bahsedilemez. Sadece miraç mucizesine değinilmiş, fakat bunu da tarihi hüviyetiyle ortaya koymaktan ziyade Hz. Muhammed'in hayatında gerçekliği olan bir olay olarak aktarmıştır.

Kaygusuz Abdal'ın inanç dünyasında Hz. Muhammed'in imajı ve yeri ise bildik sünnî İslâm anlayışından hiç farklı değildir. *Saraynâme* boyunca kendisinden Ahmed, Muhammed ve Mustafa isimleriyle bahseden Kaygusuz Abdal, bir peygamber/nebî olarak onu bütün nebilerin önünde bir konuma koyarak, âlemlerin kendisi hatırına yaratılmış olduğu şeklindeki kabule katılır. Buna ek olarak, eserdeki veriler ışığında

Kaygusuz Abdal'ın duygu ve düşünce dünyasında Hz. Muhammed'in imajı hakkında şunları sıralamak mümkündür:

- O, bir insan-ı kâmdir. Allah bu kâinatı yarattığından beri onun gibisi gelmemiştir.
- Engin bir ilme sahiptir. İnsanlık ancak onun ilmi ile yolunu bulabilir.
- O yegane mürşiddir. Ondan gayri mürşid tutan aklını kullanamayandır.
- İyi huyludur. Edeb sahibidir. Hakk'a teslim olan her insan onun gibi olmalıdır.
- Kendini bilmek isteyen her insanın ondan haberi olması gereken biridir.
- Yaratıcıyı bilmek için sözlerine mutlak itaat edilmesi gerektir.
- Hakk'a layıkıyla taat ve ibadet edendir. Böylece yerde gökte cümle halka baştır, önderdir.
- Kâinatın muğlak sırlarını âdemoğluna bildirendir.
- Yerde ve gökteki cümle halka şefaatecektir.
- Vechi/yüzü aynadır. Bu aynada yüzünü gören gerçekten kendisini bilmiş olur.

KAYNAKÇA

AZAMAT Nihat, "Kaygusuz Abdal", *DİA*, İstanbul 2002,
C. 25, ss. 74-76.

DAĞLI Muhtar Yahya, *Kaygusuz Abdal, Hayatı ve Nefesleri*,
İstanbul 1939.

EYUBOĞLU İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Kaygusuz Abdal*,
İstanbul 1992.

KAYGUSUZ ABDAL, *Saraynâme*, Haz. Abdurrahman
Güzel, Ankara 1989.

ÜZÜM İlyas, "Yeřil Kubbe'de Asılı Kandil: Nûr-ı
Muhammedî-Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik'te Hz.
Muhammed Tasavvuru", *Dini Arařtırmalar*, Ocak-Nisan
2009, Cilt: 12, S. 33, ss. 205-233.

YARDIMCI Mehmet, "Kaygusuz Abdal-Yaşadığı Çağ ve
Yaşamı", [https://docplayer.biz.tr/16270629-Kaygusuz-abdal-
yasadigi-cag-ve-yasami.html](https://docplayer.biz.tr/16270629-Kaygusuz-abdal-yasadigi-cag-ve-yasami.html), (Erişim tarihi: 28.08.2018)